

УДК 343.21

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.2.64>

КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ: СЬОГОДЕННЯ І МАЙБУТНЄ

Коломієць Н.В.,
доктор юридичних наук, професор,
НУ «Чернігівська політехніка»
ORCID: 0000-0001-5609-2651

Ананенко А.Г.,
здобувачка вищої освіти
НУ «Чернігівська політехніка»
ORCID: 0009-0007-3260-7789

Коломієць Н.В., Ананенко А.Г. Кримінальний кодекс України: сьогодення і майбутнє.

У статті представлено всебічний аналіз поточного стану та перспектив розвитку Кримінального кодексу України на тлі стрімкого розвитку суспільних відносин, технічного прогресу та процесу європейської інтеграції. У дослідженні розглядається ефективність і практична реалізація норм кримінального права у вирішенні правових проблем, що виникають перед українським суспільством. У статті детально розглядається необхідність модернізації кримінального законодавства у відповідь на нові загрози, включаючи кіберзлочинність, виклики національній безпеці, а також необхідність відповідності європейським правовим стандартам і передовій практиці.

Стаття містить детальний огляд наукових досліджень у галузі кримінального права, при цьому особливу увагу приділено аналізу відповідності міжнародним стандартам діючих положень кримінального права з різними теоретичними підходами та кримінальним законодавством, а також виявленню областей, в яких Кримінальний кодекс України потребує вдосконалення. Автори статті проводять дослідження практичного застосування та ефективності кримінального законодавства.

У статті визначено актуальні проблеми імплементації норм кримінального права та запропоновано шляхи їх вирішення для підвищення ефективності кримінального законодавства. Дані рекомендації сформульовані з урахуванням як національного контексту, так і міжнародних зобов'язань України. У дослідженні підкреслюється важливість приведення Кримінального кодексу України у відповідність до стандартів Європейського Союзу при збереженні вітчизняних правових традицій та з урахуванням потреб країни.

Крім того, автори розглядають вплив останніх судових та правоохоронних реформ на Кримінальний кодекс України та досліджують, як ці зміни впливають на практичне застосування кримінального права. У статті також розглядаються нові правові виклики, пов'язані з технологічним прогресом і новими формами злочинної діяльності, пропонується інноваційний підхід до регулювання в рамках кримінального права. Також підкреслюється необхідність подальшого науково-методичного дослідження та адаптації законодавчих норм до сучасних соціально-правових реалій для забезпечення ефективності кримінальної юстиції.

Ключові слова: Кримінальний кодекс України, кримінальне законодавство, правова реформа, євроінтеграція, правова модернізація, національна безпека, удосконалення законодавства, міжнародні стандарти.

Kolomiets N.V., Ananenko A.G. Criminal code of Ukraine: today and future.

The article presents a comprehensive analysis of the current state and prospects of development of the Criminal Code of Ukraine against the background of rapid development of social relations, technological progress and the process of European integration. The study systematically examines the effectiveness and practical implementation of criminal law provisions in addressing the current challenges facing Ukrainian society. The article discusses in detail the need to modernize criminal law in response to new threats, including cybercrime, national security challenges, and the need to comply with European legal standards and best practices.

The article provides a detailed review of existing research in the field of criminal law, with special attention paid to the analysis of the compliance of current criminal law provisions with various theoretical approaches and actual criminal law with international standards, as well as to the identification of areas where the Criminal Code of Ukraine needs to be improved. The authors of the article conduct a study of the practical application and effectiveness of criminal law.

The article identifies specific problems of implementation of criminal law provisions and suggests specific ways to address them in order to improve the effectiveness of criminal legislation. These recommendations are formulated taking into account both the national context and Ukraine's international obligations. The study particularly emphasizes the importance of bringing the Criminal Code of Ukraine in line with the standards of the European Union, while preserving national legal traditions and taking into account the needs of the country.

In addition, the authors examine the impact of recent judicial and law enforcement reforms on the Criminal Code of Ukraine and explore how these changes affect the practical application of criminal law. The article also examines new legal challenges related to technological progress and new forms of criminal activity, and proposes an innovative approach to regulation within the criminal law. In particular, the results of the study will make a significant contribution to the current scientific discourse on criminal law reform in Ukraine. It also emphasizes the necessity for further scientific and methodological research and the adaptation of legislative norms to modern socio-legal realities to ensure the effectiveness of criminal justice.

Key words: Criminal Code of Ukraine, criminal law, legal reform, European integration, legal modernization, national security, improvement of legislation, international standards.

Постановка проблеми. Кримінальний кодекс України як основний законодавчий акт у галузі кримінального права особливо важливий у контексті нинішнього процесу європейської інтеграції, оскільки актуальність вивчення та аналізу окресленої проблеми зростає, підтримання правопорядку, захист прав людини та забезпечення справедливості в українському суспільстві потребує гармонізації правових норм. Українське кримінальне законодавство має відповідати європейським стандартам і європейській практиці.

Нещодавні геополітичні виклики та військова агресія РФ проти України призвели до усвідомлення необхідності оновлення положень Кримінального кодексу, пов'язаних з національною безпекою. Крім того, швидкий розвиток технологій і поява нових форм злочинної діяльності вимагають постійної адаптації Кримінального кодексу до реалій сьогодення.

Мета дослідження - проведення комплексного аналізу сучасного стану Кримінального кодексу України та окреслення перспектив його подальшого розвитку.

Стан опрацювання проблематики. Тема розвитку і реформування Кримінального кодексу України активно вивчається багатьма вченими і практиками. Помітний внесок зробили П.П. Андрушко, О.С. Бакумов, Ю.В. Баулін, В.М. Бурдін, які провели дослідження та проаналізували різні аспекти розвитку кримінального права в Україні. Сучасні дослідження в основному зосереджені на впровадженні законодавства ЄС та міжнародних стандартів кримінального права, а також на порівняльному аналізі кримінального законодавства України в різні періоди, але динамічний характер суспільних відносин і нові проблеми вимагають постійного вивчення і оновлення існуючих знань в цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кримінальний кодекс України (далі – КК України) [1] є наріжним каменем правової системи країни і втілює в собі як її суверенний авторитет, так і прихильність кримінальному праву. З моменту свого прийняття в 2001 році цей нормативно-правовий акт, який замінив Кримінальний кодекс радянської епохи 1960 року, продовжив трансформацію України з пострадянської держави в країну, яка прагне до членства в ЄС.

КК України 2001 року ознаменував важливий відхід від свого радянського попередника, встановивши нові принципи, що відповідають демократичним цінностям та правам людини. Загальна частина Кодексу, зокрема, статті 1-3, встановлюють основи законності, індивідуальної кримінальної відповідальності та верховенства права. Ці основні елементи відображають конституційне зобов'язання України поважати права людини, як зазначено в Конституції 1996 року [2]. Стаття 1 чітко визначає мету Кодексу: «захист прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку і безпеки, навколишнього середовища і конституційного ладу від злочинних посягань» [1]. Ця система захисту набула особливого значення в останні роки, особливо після початку російської агресії і подальшої необхідності збалансувати інтереси безпеки з демократичними принципами.

Період після 2014 року був особливо динамічним з точки зору розвитку законодавства, в яке було внесено декілька істотних поправок, що змінили сферу застосування КК України. Зокрема, стаття 111-1 КК України детально описує різні форми співпраці, включаючи адміністративну підтримку окупаційної влади, пропагандистську підтримку активних дій, несанкціоновану участь у незаконних референдумах та економічну співпрацю з окупаційними силами. Ці положення передбачають серйозні санкції, що відображає тяжкість таких злочинів в контексті національної безпеки.

Також, у 2022 році було прийнято ЗУ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за катування» [3]. Документ передбачає, що у випадках за-

стосування тортур представниками держави, в тому числі іноземними громадянами, позбавляється право займати певний статус або займатися певною діяльністю на строк до 3 років, збільшуючи відповідальність у вигляді тюремного ув'язнення з 7 до 12 років. Крім того, цим законом змінено і розширено поняття «катування». Ним вважатиметься будь-яке умисне діяння, спрямоване на заподіяння особі сильного фізичного болю чи морального страждання, вчинене з метою примусити його або інших осіб діяти проти їх волі, включаючи отримання інформації або визнання вини.

Антикорупційна база Кодексу була значно вдосконалена, щоб привести її у відповідність до міжнародних стандартів. Верховна Рада України 29 жовтня 2024 року ухвалила Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією» [4]. Стаття 368 КК України, яка стосується отримання неправомірної вигоди, містить докладний опис ступеня відповідальності в залежності від розміру отриманої незаконної вигоди. Також посилено покарання за статтею 369 - пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі. Повторне введення статті 368-5 про незаконне збагачення свідчить про прихильність України боротьбі з корупцією на всіх рівнях суспільства. Крім того, стаття 369-2 про зловживання впливом повністю збігається з рекомендаціями GRECO і зміцнює антикорупційну систему в Україні.

Заходи кримінально-правового характеру до юридичних осіб, введені у 2014 році статтею 96-3, стали революційною зміною в КК України. Це положення розширює кримінальну відповідальність юридичних осіб за корупційні злочини, відмивання грошей, фінансування тероризму, торгівлю людьми та екологічні злочини. Це нововведення ще більше приводить українське законодавство у відповідність до міжнародних стандартів і надає потужний інструмент боротьби з корпоративними зловживаннями.

Варто зазначити, що чинний КК України стикається зі значними труднощами у боротьбі з кіберзлочинністю та загрозами цифровій безпеці. Статті 361-363 КК України, що стосуються великих кіберзлочинів, вимагають у майбутньому суттєвої модернізації для усунення складних кіберзагроз, таких як атаки програм-вимагачів, шахрайство з використанням криптовалют, крадіжка даних, кібершпигунство, злочини в галузі соціальної інженерії та загрози критичній інфраструктурі. Стрімкий розвиток технологій вимагає постійного оновлення цих положень для забезпечення ефективного захисту від нових цифрових загроз. Тому в майбутньому дані положення необхідно переглянути та покращити відповідно до нових викликів у даній сфері.

Положення чинного КК України щодо охорони навколишнього середовища вимагають всебічного вдосконалення для вирішення існуючих екологічних проблем. Існуюча система спрямована на адекватну протидію сучасним екологічним злочинам, таким як торгівля відходами, торгівля дикими тваринами, екологічний тероризм, порушення, пов'язані зі зміною клімату, і руйнуванням екосистем. Прийняття стандартів Директиви ЄС про кримінально-правову охорону довкілля [5] значно посилює ці положення і продемонструвало б зобов'язання України захищати навколишнє середовище.

Варто зазначити, що Верховна Рада України 09 жовтня 2024 року ухвалила імплементаційний ЗУ «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього», який є завершальним кроком у процесі ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду [6]. Закон приводить КК України у відповідність до положень законодавства Європейського Союзу, тобто з нормами Римського статуту МКС [7] та передбачає кримінальне переслідування за найбільш тяжкі міжнародні злочини: злочин геноциду, злочин агресії проти людяності та воєнні злочини.

Стаття 437 КК України стосується «планування, підготовка або розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту, а також участь у змові, що спрямована на вчинення таких дій» [1]. Нові положення про злочини проти людяності, геноцид, застосування заборонених видів зброї, напади на цивільну інфраструктуру, депортацію та насильницьке переміщення, а також сексуальне насильство під час конфлікту, відображають реакцію України на сучасні виклики міжнародного гуманітарного права.

Проте і ці положення потрібно оновити у відповідності до законодавства ЄС. Це пов'язано з тим, що «злочини агресії і геноциду згідно з Римським статутом мають одне формулювання, а згідно з КК – дещо інше. Крім того, чіткого переліку воєнних злочинів у КК не існує. Тож для того, щоби з'ясувати, чи є те або інше діяння воєнним злочином, необхідно буде звертатися як до Римського статуту та протоколів до нього, так і до двох десятків інших міжнародних договорів, а також до судової практики МКС і спеціальних трибуналів ad hoc» [8, с. 385].

Захист прав потерпілих все частіше проявляється у зміцненні механізмів захисту, включаючи комплексні системи компенсації, програми захисту свідків, служби підтримки та варіанти відновного правосуддя. Спеціальні заходи захисту вразливих потерпілих демонструють еволюцію КК України в бік більш орієнтованого на потерпілих. Проте «наразі ми маємо прірву між текстом закону, практикою його застосування та реальними потребами людей. Основна причина такої ситуації у різності сприйняття закону та права різними людьми. В сучасних умовах не видається можливим усунути суперечності та недоліки кримінального закону за допомогою внесення до нього змін. В європейському праві доволі популярною є ідея ре кодифікації» [9, с. 80].

На наше переконання, нові проблеми вимагають розробки нових положень про злочини, пов'язані із передовими технологіями, включаючи злочини, пов'язані зі штучним інтелектом, неправомірним використанням автономних систем, створенням і поширенням підробок, а також зловживанням алгоритмічними маніпуляціями і автоматизованими системами прийняття рішень. Положення про економічні злочини також повинні бути вдосконалені для вирішення питань регулювання криптовалют, маніпулювання ринком, схем ухилення від сплати податків, відмивання грошей, фінансового шахрайства та корпоративних рейдів.

Міжнародне співробітництво залишається дуже важливим для ефективного застосування КК України. Проблеми впровадження включають обмеженість ресурсів, інституційний опір та політичні фактори. Бюджетні обмеження, прогалини в технічному потенціалі, потреби в навчанні, інфраструктурні вимоги та нестача персоналу повинні вирішуватися шляхом систематичного розвитку потенціалу та розподілу ресурсів. Професійний розвиток, культурна трансформація та стійка політична прихильність необхідні для успішної реформи щодо модернізації КК України.

«На користь визнання в кримінальному праві України міжнародноправової відповідності галузевого законодавства його окремим принципом свідчить й особливий (специфічний) спосіб врегулювання у КК України питання про його узгодження із міжнародним правом» [10, с. 406]. На наше переконання, подальший розвиток КК України знаходиться на роздоріжжі перетворень, обумовлених як внутрішніми зобов'язаннями, так і міжнародними стандартами. КК України має розвиватися з урахуванням нових викликів в сфері кібербезпеки і транснаціональної злочинності. Інтеграція передових технологій в області попередження і розкриття злочинів зажадає постійної адаптації положень Кодексу в поєднанні з необхідністю комплексного правового реагування на гібридні загрози. Така еволюція може означати появу нової категорії кримінальних правопорушень на додаток до посилення механізмів міжнародного співробітництва у кримінальних розслідуваннях та переслідуванні, особливо в таких сферах, цифрове шахрайство.

Приведення КК України у відповідність до стандартів Європейського Союзу залишиться головним пріоритетом у формуванні його подальшого розвитку. Цей процес потребуватиме не лише змін у законодавстві, а й значних інституційних реформ у правоохоронній та судовій системах. Майбутня ефективність Кодексу буде залежати від здатності законодавця збалансувати каральні заходи з підходами відновного правосуддя, включаючи сучасні методи реабілітації та альтернативні механізми вирішення спорів. Крім того, успішна реалізація цих реформ потребуватиме значних інвестицій у підготовку суддів, технічну інфраструктуру та рамки міжнародного співробітництва. Еволюція КК України призводить до створення нової системи захисту прав людини в Україні, зберігаючи при цьому гнучкість для вирішення нових завдань в області безпеки у все більш складному глобальному середовищі.

Вважаємо, що кримінальне законодавство має продовжувати розвиватися як живий нормативно-правовий акт, що відображає прихильність України безпеці та верховенству права. Успіх у цій галузі вимагає постійної відданості, відповідних ресурсів та надійної міжнародної співпраці. Подальший розвиток КК України має забезпечити баланс між традиційними правовими принципами та сучасними викликами, зберігаючи при цьому відповідність міжнародним стандартам та передовій практиці, забезпечуючи ефективну відповідність української системи кримінального права як точним, так і майбутнім викликам у світі, що постійно змінюється.

Висновки. Отже, КК України демонструє динамічну еволюцію, яка відображає прихильність країни справедливості, демократичним цінностям та європейській інтеграції. Завдяки реформам, спрямованим на національну безпеку, боротьбу з корупцією, кіберзлочинністю і міжнародне гуманітарне право, Кодекс продовжує адаптуватися до сучасних викликів, зберігаючи при цьому основні функції захисту, незважаючи на серйозні проблеми з впровадженням і обмеженість ресурсів.

На наше переконання, поточний розвиток КК України, підтримуваний міжнародним співробітництвом і зусиллями з реформування країни, є незамінним інструмент у створенні сучасної ефективної системи кримінального права. Майбутній успіх Кодексу залежить від підтримання тонкого балансу між збереженням традиційних правових принципів та впровадженням необхідних інновацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001, № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 17.11.2025).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996, № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.11.2025).
3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за катування: Закон України від 01.12.2022, № 2812-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2812-20#Text> (дата звернення: 17.11.2025).
4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією: Закон України від 29.10.2024, № 4033-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4033-20#Text> (дата звернення: 18.11.2025).
5. Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1203> (дата звернення: 18.11.2025).
6. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 09.10.2024, № 4012-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#Text> (дата звернення: 17.11.2025).
7. Римський статут Міжнародного кримінального суду: Статут від 17.07.1998, № 995_588. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 17.11.2025).
8. Андрушко П.П., Бакумов О.С., Баулін Ю.В., Бурдін В.М., Вишнеvsька І.А., Горох О.П., Гуторова Н.О. та інші. Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення : *монографія*. Київ : ВАІТЕ, 2024. 492 с. URL: <https://ektmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/31840>.
9. Тимофеева Л.Ю. Гуманістична модель Кримінального кодексу та її соціальна зумовленість. *Право і суспільство*. 2019. С. 78-83. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/LS/article/download/3854/4437/8084>.
10. Житний О.О. Принцип міжнародно-правової відповідності українського кримінального законодавства: сучасність та майбутнє. Цілі сталого розвитку в аспекті зміцнення національного та міжнародного правопорядку: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя-Львів-Одеса-Ужгород-Харків-Чернівці, 27 жовтня 2023 року). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 405-408. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8291/7>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 5.01.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026

Дата публікації: 2.02.2026